

K PŘÍPRAVĚ REVIZÍ RVP ZV VZDĚLÁVACÍHO OBORU ČESKÝ JAZYK A LITERATURA (SE ZAMĚŘENÍM NA KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVOU VÝCHOVU A JAZYKOVOU VÝCHOVU)

Miloš Mlčoch

Od roku 2005, kdy vešel v platnost Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV), uplynulo více než 15 let. Během této doby se objevily nové trendy, a to jak v zahraniční, tak v domácí odborné literatuře, které se zabývají problematikou kurikulárních dokumentů. Rozvíjí se také didaktika jako vědní obor, jenž reflektuje teorii i praxi vyučování v souladu s rozvojem pedagogiky, psychologie a dalších vědeckých disciplín, které se vzděláváním souvisejí. A samozřejmě se také mění svět kolem nás, ekonomická a politická situace, proměnami prochází celá naše společnost. Mění se také očekávání a potřeby našich žáků a studentů, jejich rodičů, vyučujících a ředitelů škol, všech aktérů vzdělávacího procesu.

Přípravou a realizací revizí RVP se dlouhodobě zabývá Národní ústav pro vzdělávání (1. 1. 2020 se stal součástí Národního pedagogického institutu České republiky). Jeho pracovníci, zejména didaktické jednotlivých vzdělávacích oborů, připravují v souladu s pokyny MŠMT České republiky revize vzdělávacích oborů, za něž odpovídají. MŠMT dbá na koncepčnost celé reformy našeho vzdělávacího systému, a proto tento proces zahrnuje již předškolní vzdělávání a dále pak základní a střední školy.

Na přípravě revizí se v letech 2018–2019 podílely také odborné pracovní skupiny, v nichž byli zastoupeni vysokoškolští didaktikové, v pracovní skupině zaměřené na Komunikační a slohovou výchovu a na Jazykovou výchovu působili kolegové Ivo Martinec, Stanislav Štěpáník, Gabriela Babušová, jako experti pak například Miroslava Hájková a Milan Polák. Za důležité považujeme také skutečnost, že s námi v rámci činnosti odborné pracovní skupiny pravidelně konzultovali také vyučující českého jazyka a literatury 2. stupně ZŠ, popř. středních škol (Alena Duhajská, Ladislava Kočvarová, Iva Kolouchová). Členkami týmu byly rovněž odbornice na problematiku 1. stupně ZŠ a na předškolní vzdělávání (Hana Havlínová, Hana Splavcová, Kamila Balharová, Jana Nedvědová ad.). Paralelně pracovala skupina zaměřená na Literární výchovu, jejíž činnost koordinoval Petr Koubek z NPI ČR.

Kromě toho NPI ČR organizuje například odborné semináře pro učitele a získává tak od nich aktuální připomínky a podněty. Velký význam a praktický dosah má projekt PPUČ (Podpora budování kapacit pro rozvoj základních pre/gramotností v předškolním a základním vzdělávání — podpora práce učitelů), který je financován z evropských strukturálních a investičních fondů a podporuje pedagogy základních a mateřských škol v jejich snaze rozvíjet čtenářskou, matematickou a digitální gramotnost a také informatické myšlení žáků a dětí. Cílem projektu je sdílet dosavadní zkušenosti získané v oblasti rozvoje základních gramotností a na Metodickém portálu RVP.CZ soustředit všechny dostupné a kvalitní materiály k tématu, popřípadě na ně odkazovat. Projekt dále doplňuje a propojuje stávající metodickou podporu tak, aby učitelé základních a mateřských škol měli k dispozici vše potřebné pro efektivní

práci se základními gramotnostmi. Projekt PPUČ reaguje na hlavní priority vymezené v současných strategických dokumentech vzdělávací politiky ČR (Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020, Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020). Jedná se především o podporu učitelů — to je klíčový předpoklad pro kvalitní výuku a podporu principů otevřeného vzdělávání.

Za důležité propojení považujeme rovněž spolupráci s projektem SYPO (Systém podpory profesního rozvoje učitelů a ředitelů). V rámci projektu vznikly národní kabinetů vzdělávacích oborů Český jazyk a literatura, Matematika a Informatika. Projekt SYPO má svoje krajská pracoviště, která se aktivně podílejí na předávání materiálů širší učitelské veřejnosti. V rámci projektu byly v letech 2019–2020 realizovány desítky webinářů.

Pět z těchto webinářů bylo zaměřeno na aktuální informace týkající se prací na revizích RVP jak pro základní, tak pro střední školy. Informace byly zaměřeny na základní principy tvorby a pojetí RVP. Jde o soubor kurikulárních dokumentů (tj. soubor rámcových vzdělávacích programů pro jednotlivé stupně a obory vzdělávání), jenž je konstruován víceúrovňově (RVP a ŠVP). Jednou z priorit je podpora autonomie škol při tvorbě vlastních školních vzdělávacích programů (ŠVP). RVP je pro jednotlivé stupně a obory vzdělávání koncipován jako konzistentní celek ve svých cílech, obsahích a návaznostech. Soubor kurikulárních dokumentů bude obsahovat obecnou a specifickou část. V obecné části budou formulovány texty společné všem rámcovým vzdělávacím programům pro jednotlivé stupně a obory vzdělávání (obecné cíle vzdělávání, klíčové kompetence, principy hodnocení ad.). Specifickou část budou tvořit RVP pro jednotlivé stupně a obory vzdělávání. Ty potom budou konkretizovat obecné cíle, klíčové kompetence, principy hodnocení, doporučení pro společné vzdělávání a další aspekty formulované v obecné části kurikulárních dokumentů.

Dalšími pojmy, s nimiž jsou revize RVP spojeny, jsou klíčové kompetence. Jejich prostřednictvím bude naplňován profil absolventa jednotlivých stupňů a oborů vzdělávání. Očekávané výsledky učení (OVU, dříve očekávané výstupy) budou formulovány kompetenčně. Mělo by se to v důsledku projevit tím, že žáci se budou učit ve škole zejména to, co pak budou moci opravdu uplatnit v praxi. Je třeba zdůraznit, že ministerstvo klade důraz na tzv. gramotnostní očekávané výsledky učení, tedy takové, které budou moci žáci využívat v reálném životě. Z tohoto hlediska se situace bude odlišovat obor od oboru. V přírodních vědách, například ve fyzice nebo v chemii, je určitě větší prostor pro realizaci gramotnostních OVU, v humanitních oborech vedle nich budou ve větší míře i nadále potřebné tzv. podpůrné OVU. Ve vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura budou gramotnostní OVU zaměřeny například na čtenářskou gramotnost, na interpretaci textu nebo na rozvoj komunikačních dovedností, podpůrné OVU představují například znalosti z literární historie, znalosti o tvorbě slov apod. Za důležitou inovaci považujeme to, že očekávané výsledky budou doplněny o tzv. konkretizace, které je budou blíže specifikovat. Očekávané výsledky učení tak budou transparentní a výstižnější a budou jim dobře rozumět například začínající učitelé, ale také rodiče, popřípadě i žáci vyšších ročníků 2. stupně základních škol.

Změnou projde rovněž struktura vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura, který má ve stávajícím RVP ZV tuto strukturu: Komunikační a slohová výchova; Jazyková výchova; Literární výchova.

V našem aktuálním návrhu členíme učivo do 4 obsahových okruhů: Mluvená komunikace, Psaná komunikace, Jazyková výchova a Literární výchova, přičemž jednotícím principem by měla být komunikační kompetence, komunikační výchova, tedy praktické a kultivované používání mateřského jazyka v reálných situacích. Jednotlivé okruhy nemají být izolované, naopak nám jde o jejich funkční prolínání v rámci vzdělávacího oboru. Je třeba, aby transformací prošlo také vyučování o komunikaci a slohu, které je dosud založeno především na funkčních stylech, slohových postupech a útvarech. Je nutné, aby žáci pracovali s autentickými texty a pod vedením vyučujících k nim přistupovali komplexně, tedy nejen se zaměřením na izolované gramatické jevy.

Z chronologického hlediska jsou očekávané výsledky učení rozčleněny podle tzv. uzlových bodů — na 1. stupni to bude na konci 3. a 5. ročníku, na 2. stupni ZŠ pak na konci 7. a 9. ročníku. Pokusím se to ilustrovat na příkladu jednoho z očekávaných výsledků učení pro 9. ročník, tak aby byla zřejmá struktura a návaznost kurikula od obsahového okruhu až po konkretizaci očekávaného výsledku učení:

Obsahový okruh: Mluvená komunikace

OVU (žák): komunikuje kultivovaně, výstižně, volí vhodné jazykové prostředky vzhledem ke svému komunikačnímu záměru a k dané komunikační situaci

Konkretizace: (žák)

- vyjádří se srozumitelně, věcně a jazykově vhodně
- vyhledá slova nevhodně užitá v dané komunikační situaci a nahradí je vhodnějšími
- užije jazykové prostředky v souladu s jazykovou normou a vhodně vzhledem k situaci, adresátovi a komunikačnímu záměru
- zdůvodní, kdy je vhodné používat prostředky útvarů národního jazyka: spisovná čeština, obecná čeština, interdialekt, nářečí, slang.

Další a velmi významný požadavek MŠMT na revize RVP spočívá v redukci vzdělávacího obsahu. My tento požadavek jednoznačně podporujeme a vítáme. Obsahově a informačně přetížené jsou hlavně učebnice. Někteří vyučující, a není jich určitě málo, považují svůj předmět za ten nejdůležitější a v dobré víře se snaží předávat žákům „téměř všechno, co je v učebnici“. Vedle toho využívají také vlastní portfolio námětů, textů, úkolů a cvičení.

Žáci mají samozřejmě individuální dispozice a každý z nich zvládne odlišné penzum informací. Jedním ze způsobů řešení, jak zamezit tomu, aby všichni žáci nebyli zahlcováni nadbytečnými informacemi, je vymezení tzv. jádrového učiva, které by měli zvládnout všichni, a učiva rozšiřujícího.

Pokud jde o redukce nebo vypouštění konkrétního obsahu učiva například ve stávající Jazykové výchově, narážíme často na velké potíže. Jazyk je velmi složitý funkční systém a jeho struktura se odráží mimo jiné v učebnicích, které bývají tradičně strukturovány na základě členění jazykových rovin. Vedle toho se žáci učí klasifikovat slovní druhy, skloňovat a časovat podle jmenných a slovesných kategorií atd.

Vezmeme-li do úvahy například skladbu a budeme zvažovat, co není pro žáky na 2. stupni nutné, každý z vyučujících češtiny, lingvista, popř. didaktik může mít odlišné představy a názory.

Uvedu pracovní návrh redukce skladebního učiva pro 8. ročník (stávající očekávané výstupy + návrhy úprav):

- *určí druh podmětu* — *vyjádřený slovem, vyjádřený větou, nevyjádřený, všeobecný* — vypustit všeobecný podmět, v učebnicích bývají chybné příklady;
- *určí příslovečná určení* — určovat jen 4 hlavní typy (místo, čas, způsob, příčina);
- *rozhodne, zda je rozvitý přívlastek připojen k členu řídicímu pevně nebo volně*; přesunout toto učivo na střední školu, popřípadě zařadit jen výběrově v 9. ročníku jako rozšiřující učivo;
- *učivo o nadvětné stavbě* — přesunout na gymnázia.

Znalosti o skladbě na všech stupních škol by neměly být samoučelným obsahem výuky, ale měly by být spíše podpurným prostředkem — v mluvených projevech, při tvorbě textu nebo například v rámci integrace se slohem.

Otázkou zůstává, jak jsou na budoucí změny připraveni učitelé a jak na ně budou reagovat. Každý z nich zpravidla spoléhá na vlastní, osvědčený způsob práce a ne každý je ochoten ke změnám toho, co v dané situaci považuje za funkční. Ministerstvo ovšem počítá s tím, že součástí kurikula bude také metodická podpora, která však nebude závazná, bude mít doporučující charakter. Věříme, že vyučující přivítají tzv. referenční úlohy, tedy modelové typy úloh, které budou předloženy ve třech verzích podle úrovně obtížnosti: minimální, optimální a excelentní. Podstatné je to, že v tomto případě nejde o žádné škatulkování žáků a ani o podklad pro klasifikaci, ale opravdu o metodickou podporu, modelový příklad úloh, které mohou sloužit jako inspirace. Referenční úlohy jsem měl možnost prezentovat v rámci webinářů projektu SYPO a v on-line diskusi tuto formu metodické podpory učitelé jednoznačně přijímali.

V kontextu přípravy revizí RVP považujeme za velmi pozitivní rovněž skutečnost, že budou připraveny modelové školní vzdělávací programy, které budou sloužit jako podklad a inspirace pro tvorbu školních vzdělávacích programů.¹

Miloš Mlčoch | Národní pedagogický institut České republiky
<milos.mlcoch@npi.cz>

¹ Bližší informace o aktivitách spojených s revizemi RVP najde zájemce na stránkách <http://www.nuv.cz/t/rrvp>, o projektu SYPO na stránkách <http://projekty.nidv.cz/sypo>.